

МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ВА ОИЛА ҲАМКОРЛИГИДА БОЛАЛАР МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАРБИЯСИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7452814>

Хамраева Дилфуза Муродуллаевна

Тошкент шаҳридаги 451-сонли давлат
мактабгача таълим таъкилотини директори

ELSEVIER

Received: 15-12-2022

Accepted: 17-12-2022

Published: 22-12-2022

Abstract: Маколада мактабгача таълим муассасалари тарбиячиси ҳамда оилада ота-оналар томонидан болаларда маънавий-ахлоқий мотивацияни ҳосил қилувчи методлардан фойдаланиб тарбиялашга оид фикрлар ёритилган. Шунингдек, болаларнинг ақлий, руҳий камолотини таъминлашда ота-оналарнинг ўзига хос фаоллиги масалалари таҳлил этилган.

Keywords: мактабгача таълим, оила, маънавий-ахлоқий, тарбия, метод, тарбиячи..

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Received: 15-12-2022

Accepted: 17-12-2022

Published: 22-12-2022

Abstract: В статье рассматриваются взгляды воспитателей детских учреждений и родителей в семье на использование методов, создающих духовно-нравственную мотивацию у детей. Также анализируются вопросы специфической активности родителей в обеспечении умственного и духовного развития детей..

Keywords: дошкольное образование, семья, духовно-нравственное, воспитание, методика, воспитатель...

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Received: 15-12-2022

Accepted: 17-12-2022

Published: 22-12-2022

Abstract: The article examines the views of educators of children's institutions and parents in the family on the use of methods that create spiritual and moral motivation in children. It also analyzes the issues of the specific activity of parents in ensuring the mental and spiritual development of children..

Keywords: preschool education, family, spiritual and moral, upbringing, methodology, educator..

About: FARS Publishers has been established with the aim of spreading quality scientific information to the research community throughout the universe. Open Access process eliminates the barriers associated with the older publication models, thus matching up with the rapidity of the twenty-first century.

Инсон беш ёшгача бўлган даврда дунёни англаб бошлайди, ўз она тилини ўзлаштиради, ота-она, оила, маҳалла, Ватанга меҳри уйғонади, умр давомида оладиган билимларга замин ҳозирлайди. Бунда, энг аввало, оила асосий роль ўйнаса, мактабгача таълим муассасасининг ҳиссаси ҳам бу борада муҳим аҳамият касб этади. Шу боис мамлакатимизда айнан мактабгача таълим узлуксиз таълим тизимининг ажралмас бўлагига айланган. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори ушбу тизим фаолиятини янги босқичга кўтариш, соҳани бугунги кун талаблари даражасида модернизация қилишга хизмат қилади.

Мамлакатимизда мазкур соҳадаги ислохотлар изчил давом эттирилиб, мактабгача таълим муассасалари тармоғини ҳозирги замон талаблари ва стандартлари асосида ривожлантириш, уларни реконструкция ва модернизация қилишга қаратилаётган эътибор замирида ҳам келажагимиз эгаларининг ҳеч кимдан кам бўлмай улғайишлари ҳамда буюк аجدодларга муносиб ворис бўлиб вояга етишларини таъминлашдек эзгу мақсад мужассам.¹²⁴ Жумладан, мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш бўйича 2017-2021 йилларга мўлжалланган дастурда кенг кўламли стратегик мақсадлар, муҳим вазифалар белгилангани билан аҳамиятлидир.

Бугунги кунда барчамизнинг асосий вазифамиз ва инсоний бурчимиз баркамол авлодни тарбиялашдир. Шу боис ҳам мамлакатимизда барча хайрли ишлар аввало оилаларни мустаҳкамлаш ва ёш авлоднинг ёруғ келажагини таъминлаш мақсадида амалга оширилмоқда. “Авлодлар давомийлигини таъминлайдиган маънавият кўрғони бу – оиладир”¹²⁵. Болалар тарбиясига нафақат оила, таълим-тарбия муассасалари балки маҳалла ҳам маъсулдир. Чунки, фарзанд тарбияси кўп омилларга, аввало, ахлоқий-маънавий муҳитга ҳам боғлиқ. Бинобарин, мактабгача таълим-тарбия муассасалари билан оила ҳамкорлиги бунда муҳим аҳамиятга эга. Она юртига муҳаббатни шакллантириш, маърифатли ва маънавиятли шахс сифатида вояга етишларини таъминлаш, мактабгача ёшдаги болаларнинг маънавий баркамол ва жисмонан соғлом бўлишлари учун иқтисодий ва ижтимоий муҳитни яратиш ҳар биримизнинг муқаддас бурчимиздир.

Мактабгача ёшдаги бола оила тимсолида жамиятнинг ижтимоий-маънавий қиёфасини кўради, жамият талаблари моҳиятини илк бора шу кичик жамоа орасида, оилавий муносабатларни ташкил этиш жараёнида англайди. Шунингдек, ота-оналар фарзанд тарбиясида ўзларининг бурч ва маъсулиятларини чуқур англашлари лозим. Шундай экан, оилада рухий хотиржамлик, самимий муносабат, ота-она обрўсининг юқори бўлиши, болаларга талаб қўйишда оила катталари ўртасидаги бирликнинг сақланиши, бола шахсини меҳнатга тарбиялашга алоҳида эътибор бериш, болани севиш ва иззатини жойига қўйиш, оилада қатъий режим ва кун тартибини ўрнатиш, боланинг ёш ва шахсий хусусиятларини ҳисобга олиш, боладаги ўзгаришларни кузатиб бориш, ундаги мустақилликка интилиш ва ташаббускорлик сифатларини қўллаб-қувватлаш ота-оналарнинг педагогик билимларга эга эканлигини кўрсатади.

¹²⁴ Турсунов С. Мактабгача таълим – узлуксиз таълим тизимининг пойдевори. <http://www.adolatgzt.uz>

¹²⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 29 декабрдаги “2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2707-сон қарори. <https://lex.uz/docs/3090103>

Оилавий муносабатлар фарзандларнинг аклий, рухий камолотини таъминлаб, ота-оналарда ўзига хос фаолликни ҳам юзага келтиради. Хусусан, фарзандларнинг бевосита таъсири туфайли уларнинг кизиқиш ҳамда фаолиятлари доираси кенгайди, ўзаро алоқалари мазмунан бойиб боради, реал ҳаёт моҳиятини чуқурроқ англаш, яъни, фарзандлар камолоти, келажаги тимсолида ўз умри давомийлигини куриш ҳолати рўй беради. Шахснинг маънавий сифатларга эга бўлиши, унда маънавий билимларни эгаллашга нисбатан эҳтиёж ва кизиқишнинг пайдо бўлишида оила тарбияси асосий ролни бажаради. Оилада қарор топган соғлом маънавий-рухий муҳит фарзандларнинг етук, баркамол бўлиб вояга етишлари учун беқиёс аҳамиятга эгадир.

Шарқда азал-азалдан фарзанд тарбиясига юксак баҳо бериб келинган. Жумладан, фарзанд тарбиясини қачондан бошламоқ керак, деган савол кўпчиликни ўйлантиради. Кўпчилик олимлар унга турлича жавоб бериб келганлар. Хусусан, Ибн Сино бола тарбияси билан унинг туғилишидан аввалроқ, она қорнидан бошлабоқ шуғулланиш лозим, деб жавоб берган¹²⁶. Оила, одоб-ахлоқ ва таълим-тарбияга эътибор қон-қонимизга сингиб кетган бурчларимиздандир. “Бир болага етти қўшни ота-она” деган ибратли мақол ҳам айнан халқимизга хос. Мана шу мақолнинг ўзи ҳам фарзанд тарбияси, оилапарварлик биз учун нечоғлик муҳим эканини билдиради. Маҳалла аҳли, айниқса кексалар кўчада нобоп иш қилаётган бола олдидан ҳеч қачон бепарво ўтиб кетмаган, шу заҳотиёқ танбех бериб тўғри йўлга чақирган. Зеро, ҳар томонлама чиройли, одобли, гўзал хулқли бўлиш, нафсни поклашга буюрувчи муқаддас динимиз оилага катта аҳамият беради.

Фарзанд тарбиялаётган ота-она ҳар бир ҳаракати, юриш туриши, муомаласи, бошқалар билан ўзаро муносабатида олижаноб фазилатларни намоён эта билиши керак. Чунки бола табиатан ниҳоятда тақлидчан ва кузатувчан бўлади. Шунинг учун унинг атрофдагилари ўз одатлари билан баъзан ўзлари сезмаган ҳолда уларга таъсир қиладилар. Оиладаги кўпол муносабатлар, кўп ёлғон гапириш, ёқимсиз хатти-ҳаракат мактабгача ёшдаги бола тарбиясига салбий таъсир қиладиган носоғлом муҳитни келтириб чиқаради.

Фарзанд тарбиясида ота-онанинг муомаласи муҳим ўрин тутди. Мактабгача ёшдаги боланинг болалик даври ота-она томонидан кўпол, дағал сўзлар эшитиб, калтак еб катта бўлса, бу унинг табиатига салбий таъсир қилади. Бу эса ўз навбатида оиладаги носоғлом муҳитда тарбияланаётган боладан “маънавий касал” инсонлар шаклланади¹²⁷. Улар эса жамият маънавиятига ҳам салбий таъсир кўрсатади

¹²⁶ Арапбаева Д. Шарқ мутафаккирларининг оила ва тарбия ҳақидаги фикрлари. www.https://cyberleninka.ru

¹²⁷ Ходжаев В.Х. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik – Т.: Sano-standart, 2017.

Ота-оналар ўзларининг ижтимоий бурчларини бажаришда куйидагиларни:

- фарзандларида меҳнатга, уни ташкил этувчиларга нисбатан меҳр-муҳаббат, хурмат туйғусини шакллантириш;
- уларни ижтимоий-фойдали меҳнатга тайёрлаш;
- турли кўринишдаги муносабатларни уюштириш вақтида тартиб-интизомга амал қилиш;
- ижтимоий меъёрларга оғишмай риоя этиш;
- соғлом турмуш тарзини яратиш;
- ўз шахсий ҳаётлари мазмунини белгилашда мақсад, сўз ва фаолият бирлигини таъминлаш борасида ҳар томонлама ижобий ибрат намунасини кўрсатишлари зарур.

Мактабгача таълим муассасалари тарбиячиси, оилада эса ота-оналар томонидан ҳам болаларда маънавий-ахлоқий мотивацияни ҳосил қилувчи методларидан фойдаланиб тарбиялаш мақсадга мувофиқдир. Бу методлардан тарбиячи тарбияланувчиларда ижобий ахлоқий сифатларни мустаҳкамлаш, тарбияланувчи хулқидаги салбий томонларни йўқотиш мақсадида фойдаланилади. Бунда койиш, мақташ, тақдирлаш, таъқиқлаш, таҳсинлаш, тергаш, уялтириш, шавқлантириш каби усуллардан фойдаланилади.

Ушбу усуллар мазмунини куйидагича изоҳлаймиз:

1. Койиш – жазо беришнинг енгил тури. Мактабгача ёшдаги болаларга танбеҳловчи сўз айтиш, танбеҳ бериш, уришиб кўйиш.
2. Мақташ – мактабгача ёшдаги болаларни унинг ўзига ёки бошқалар олдида яхши томонларини кўрсатиб гапириш, яхши қилиб кўрсатиш.
3. Тақдирлаш – мактабгача ёшдаги болани қадрлаш, муносиб баҳолаш, тарбияланувчига унинг қадри бор эканлигини сездириш.
4. Таъқиқлаш – тарбиявий мақсадда мактабгача ёшдаги болаларга, тарбияланувчига бирор нарсани ман этиш.
5. Таҳсинлаш – тарбияланувчини «офарин», «балли» каби сўзлар билан қарши олиш, мактаб юксак баҳолаш.
6. Тергаш – вақти-вақти билан мактабгача ёшдаги болаларга етарли даражада қаттиққўлликни намоён қилиб, текшириб, ножўя хатти-ҳаракатлари учун койиб, «йўли»дан қайтариб туриш.
7. Уялтириш – номаъқул қилиғи учун мактабгача ёшдаги болаларга ўта ноқулайлик туғдириш, хижолот қилдириш.
8. Шавқлантириш – мактабгача ёшдаги болаларнинг хулқи, муваффақиятлари, келажагига ғоят мамнунлик ҳисси билан қизиқиш, рухий кўтаринкилик билан завқланиш, завқлантириш, қаноатлантиришдир.

Оилада болалар тарбиясини ташкил этишда оила шароитида уюштирилаётган суҳбатлар алоҳида диққатга сазовордир. Эртақлар, ҳикоялар, ривоятларда уларда илгари сурилган ғоялар юзасидан ўтказиладиган суҳбатлар болаларда маънавий тасаввур, идрок, саводхонлик, тафаккур, фаоллик, масъуллик, эътиқод ва салоҳиятни қарор топишига олиб келади.

Оила муҳитида болаларга уларнинг бурчлари тўғрисидаги маълумотларни бериб бориш, жумладан, опа-сингиллари, ака-укаларига меҳрибонлик қилиш, тенгдош болалар билан дўстлашиш кабилар яхши самара бера олади. Оила болаларда ватанпарварлик, инсонпарварлик туйғуларини ҳосил қилувчи ўзига хос маскан саналади. Болалар «Ватан», «халқ» тушунчаларининг моҳиятини дастлаб ана шу масканда ўзлаштирадилар. Бинобарин, оиланинг ўзи Ватаннинг бир бўлагидир. Оила шаънини ҳимоя қилиш, уни сақлаш тўғрисида қайғуриш, Ватаннинг шаъни, эл-юрт манфаати учун курашишга оид илк туйғуларини шакллантиришга эришиш оилада ташкил этилаётган ижтимоий тарбиянинг асоси бўлиши лозим.

Юқорида қайд этилган фикрлар нафақат мактабгача таълим муассасаларида, оила тарбиясида ҳам ташкил этилса комил инсонни тарбиялаб вояга етказиш муваффақияти учун пойдевор бўлади. Фарзандларнинг ҳар томонлама етук бўлиб вояга етишларида ота-она, оиланинг бошқа аъзоларининг дунёқарашлари, ҳаётий ёндошувлари ва маънавий дунёси ўзига хос ўрин тутаяди. Шунингдек, ота-оналарнинг муайян даражада педагогик билимларга эга бўлишлари ҳам аҳамиятлидир. Оила ва мактабгача таълим муассасалари ўртасида ташкил этилган ҳамкорликнинг бош ғояси ота-оналар учун педагогик ёрдам кўрсатишдан иборатдир.

ФҲЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Турсунов С. Мактабгача таълим – узлуксиз таълим тизимининг пойдевори. <http://www.adolatgzt.uz>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2016 йил 29 декабрдаги “2017-2021 йилларда мактабгача таълим тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги ПҚ-2707-сон қарори. <https://lex.uz/docs/3090103>
3. Арапбаева Д. Шарқ мутафаккирларининг оила ва тарбия ҳақидаги фикрлари. www.https://cyberleninka.ru
4. Ходжыев В.Х. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Darslik – Т.: Sano-standart, 2017.